O'ZBEKISTON XOR SAN'ATI RIVOJIDA YANGI ZAMON REPERTUARI

РЕПЕРТУАР НОВОГО ВРЕМЕНИ В РАЗВИТИИ ХОРОВОГО ИСКУССТВА УЗБЕКИСТАНА

THE REPERTOIRE OF THE NEW ERA IN THE DEVELOPMENT OF CHORAL ART IN UZBEKISTAN

Musiqa ta'limi va san'at mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

MOHIGUL ZAYLOBIDDINOVA

ILMIY RAHBAR PROFESSOR: DS A.QAMBAROV

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada O‘zbekiston xor san’ati rivojida yangi zamon repertuarining o‘rni va ahamiyati ilmiy tahlil qilinadi.Tadqiqotda zamonaviy xor asarlarining badiiy-estetik va pedagogik xususiyatlari muammo sifatida qo‘yiladi. Maqolaning metodologik asosini tarixiy-taqqoshlash, musiqiy-tahliliy va tizimli yondashuv usullari tashkil etadi.Milliy va zamonaviy kompozitorlar ijodidagi xor asarlari tahlil qilinadi.Yangi repertuar xor jamoalarining ijrochilik madaniyatiga ta’siri ochib beriladi.Asarlarning mazmuniy va shakliy yangilanish jihatlari asoslab beriladi.Xor san’atida zamonaviy repertuar ijodiy rivojlanish omili sifatida talqin etiladi.Maqola xulosalarida yangi zamon repertuarining xor san’ati taraqqiyotidagi strategik roli umumlashtiriladi.

Kalit so‘zlar: xor san’ati, zamonaviy repertuar, milliy musiqa, xor ijrochiligi, musiqiy tahlil.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается роль современного репертуара в развитии хорового искусства Узбекистана. В качестве научной проблемы выделяется обновление репертуарной политики хоровых коллективов. Методологическую основу исследования составляют историко-сравнительный и музыкально-аналитический методы. Анализируются произведения современных и

национальных композиторов. Раскрывается влияние нового репертуара на исполнительскую культуру хоров. Обосновываются художественно-эстетические особенности современных хоровых сочинений. Современный репертуар трактуется как фактор творческого обновления хорового искусства. В заключении обобщается значение нового репертуара в развитии национального хорового искусства.

Ключевые слова: хоровое искусство, современный репертуар, национальная музыка, хоровое исполнение, музыкальный анализ.

ANNOTATION

The article examines the role of contemporary repertoire in the development of choral art in Uzbekistan.The renewal of choral repertoire is identified as a key research problem.The study is based on historical-comparative and musical-analytical methodologies.Works by modern and national composers are analyzed. The impact of new repertoire on choral performance culture is revealed. Artistic and aesthetic features of contemporary choral compositions are highlighted. Modern repertoire is interpreted as a factor of creative development in choral art. The conclusion summarizes the strategic importance of contemporary repertoire in choral art development.

Keywords: choral art, contemporary repertoire, national music, choral performance, musical analysis.

KIRISH

O‘zbekiston xor san’ati milliy musiqa madaniyatining muhim va nisbatan kam tadqiq etilgan tarmoqlaridan biri hisoblanadi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab mamlakatda professional xor ijrochiligi shakllana boshladi va bu jarayon bevosita yangi zamon repertuarining paydo bo‘lishi hamda rivoji bilan uzviy bog‘liq bo‘ldi. Tadqiqot ob’yekti sifatida O‘zbekiston xor san’atida mustaqillik davri va undan keyingi yillarda shakllangan yangi zamon repertuari, uning janr xususiyatlari, musiqiy tilidagi yangilanishlar, g‘oyaviy mazmuni hamda ijrochilik amaliyotidagi o‘rni tanlab olindi.Mazkur tadqiqot xor san’atini faqat ijrochilik shakli sifatida

emas, balki ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida ko‘rib chiqadi. Markaziy tushunchalar qatoriga “xor repertuari”, “zamonaviy xor musiqasi”, “milliy musiqiy tafakkur”, “akademik xor ijrochiligi” va “bastakorlik uslubi” tushunchalari kiritiladi. Oldingi tadqiqotlarda xor san’ati ko‘proq Yevropa an’analari ta’sirida shakllangan akademik yo‘nalish sifatida talqin etilgan bo‘lsa, mustaqillik davridan keyingi xor repertuarida milliy ohang, xalq kuylaridan foydalanish, zamonaviy garmoniya va polifonik tafakkurning uyg‘unlashuvi yaqqol kuzatiladi[1].Avvalgi ilmiy ishlarda, jumladan, O. Matyoqubov va A. Nazarov tadqiqotlarida xor san’atining umumiy tarixiy taraqqiyoti yoritilgan bo‘lib, repertuar masalasi alohida tizimli tahlil ob’yekti sifatida yetarli darajada o‘rganilmagan[2]. Shu bois ushbu tadqiqot xor san’atidagi yangi zamon repertuarini mustaqil ilmiy muammo sifatida ko‘rib chiqishni maqsad qiladi.

Bugungi kunda O‘zbekiston xor san’ati rivojida asosiy muammolardan biri zamonaviy repertuarning nazariy va amaliy jihatdan yetarli darajada tahlil qilinmaganidir. Ayrim qarashlarda xor repertuari faqat marosimiy yoki bayramona asarlar bilan cheklanib qolmoqda degan fikrlar uchraydi. Boshqa bir qarashga ko‘ra esa, zamonaviy xor asarlari milliylikdan uzoqlashib, umumlashgan akademik shaklga o‘tib bormoqda[3].Mazkur qarama-qarshi fikrlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy xulosalar ko‘pincha konkret musiqiy material tahliliga emas, balki umumiy tasavvurlarga asoslanadi. Xor repertuarining janr rang-barangligi, matn va musiqaning o‘zaro munosabati, polifonik va gomofonik fakturaning zamonaviy talqinlari ko‘plab tadqiqotlarda e’tibordan chetda qolgan. Ayniqsa, mustaqillikdan keyingi davr xor asarlarining g‘oyaviy-estetik mazmuni, milliy o‘zlikni ifodalashdagi roli yetarlicha yoritilmagan[4].Shu nuqtai nazardan, mavjud ilmiy bo‘shliqlarni to‘ldirish, xor san’atiga oid an’anaviy yondashuvlarni qayta ko‘rib chiqish hamda zamonaviy repertuarni mustaqil estetik hodisa sifatida tahlil qilish dolzarb ilmiy muammo sifatida maydonga chiqadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi O‘zbekiston xor san’ati rivojida yangi zamon repertuarining shakllanish omillari, badiiy-uslubiy xususiyatlari va ijrochilik amaliyotidagi ahamiyatini ilmiy asosda ochib berishdan iborat. Tadqiqot jarayonida tarixiy-qiyosiy, musiqiy-tahliliy va germenevtik yondashuvlardan foydalaniladi.Ayni vaqtda olib borilayotgan tadqiqot ishlari zamonaviy o‘zbek bastakorlarining xor uchun yozilgan asarlarini tahlil qilish, ularning garmonik tili, faktura tuzilishi, vokal imkoniyatlardan foydalanish uslublarini aniqlashga qaratilgan. Ilmiy yangilik sifatida xor repertuarining milliylik va zamonaviylik uyg‘unligi asosida shakllanish mexanizmi yoritiladi hamda xor san’atining musiqiy ta’lim va madaniy hayotdagi o‘rni yangi nuqtai nazardan baholanadi.Tadqiqot natijalari xor san’atini o‘qitish metodikasini boyitish, yangi repertuar tanlash mezonlarini ishlab chiqish hamda amaliy ijrochilik jarayonida foydalanish uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qilishi kutilmoqda[5].

ADABIYOTLAR TAHLILI

O‘zbekiston xor san’ati rivojida yangi zamon repertuarini o‘rganish jarayonida mavjud ilmiy manbalarni tizimli tarzda tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy O‘zbekiston xor san’ati repertuarining shakllanishida bir qator taniqli xorshunoslar va bastakorlarning ilmiy va ijodiy hissasi beqiyos ahamiyatga ega.Dilorom Omonullayeva zamonaviy repertuar shakllanishida milliy va estradaviy unsurlarni uyg‘unlashtirish, professional vokal texnikalarini rivojlantirish, xor ansambllari uchun yangi asarlar yaratish bilan tanilgan. Uning ishlari xor ansambllari repertuarini boyitish bilan birga, milliy vokal an’analari va zamonaviy ijodiy yondashuvlarni uyg‘unlashtirishga qaratilgan, bu esa xor ijrochiligi va pedagogik jarayonni rivojlantirishda muhim ilmiy yangilik hisoblanadi[3].M. Burxonovxor va professional vokal musiqasining ilmiy tahlili, yangi repertuar yaratishdagi pedagogik yondashuvlar va musiqiy ijodiy yangiliklarni chuqur tadqiq qilgan. Uning ishlari orqali zamonaviy xor asarlaridagi polifoniya va garmoniya tizimining strukturasi ilmiy asosda ochib berilgan, xalq va akademik musiqaning

uyg‘unligi amaliy jihatdan tushuntirilgan.M. Bafoyev zamonaviy xor repertuarining polifonik va garmonik tuzilishini chuqur tahlil qilgan, xalq va professional musiqaning uyg‘unligini yoritgan. U o‘z tadqiqotlarida xor ansambllari uchun yangi vokal texnikalari va ijodiy metodlarni ishlab chiqqan, shu bilan xor ijrochiligini milliy va zamonaviy kontekstda rivojlantirishga hissa qo‘shgan.Avvalgi tadqiqotlarda xor san’ati repertuarining rivojlanishi tarixiy va professional nuqtai nazardan keng yoritilgan bo‘lsa-da, zamonaviy bastakorlarning ijodi va ular orqali milliy va zamonaviy unsurlar uyg‘unligi yetarlicha tizimli tahlil ilinmaganligi aniqlangan. Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqot zamonaviy xor repertuarining ilmiy yangilikka asoslangan shakllanishini ko‘rsatishga qaratilgan. Bu esa o‘z navbatida avvalgi tadqiqotlarning natijalarini kengaytirish va ularni amaliy kontekst bilan bog‘lash imkonini beradi. Ushbu xorshunoslar va bastakorlarning ishlari, avvalgi tadqiqotlarda yetarlicha tizimli yoritilmagan zamonaviy repertuar jarayonlarini ilmiy jihatdan mukammal tushuntirishga imkon beradi. Shu bilan birga, ular xor san’atining milliy ildizlari, professional vokal texnikalari va zamonaviy ijodiy yondashuvlarni birlashtirishga asos solgan. Bu ilmiy tahlil, repertuarning nazariy va amaliy kontekstini birlashtirib, zamonaviy O‘zbekiston xor san’ati rivojida yangi zamon repertuarining ilmiy yangilik darajasidagi shakllanishini ko‘rsatadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O‘zbekiston xor san’ati rivojida yangi zamon repertuarini o‘rganish natijalari, avvalgi tadqiqotlarda yetarlicha tizimli yoritilmagan jihatlarni aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy repertuar milliy vokal an’analari, professional vokal tizimi va estradaviy unsurlar uyg‘unligidan tashkil topgan. Shu asosda olingan ilmiy natijalar xor san’ati sohasidagi bir qancha ilmiy yangilikni ochib beradi.Zamonaviy bastakorlar, jumladan, Dilorom Omonullayeva**,** Mustafo Burxonov**,** Mustafo Bafoyev**,** Rustam Tursunov va Shukhrat Eshonqulov, ijodida milliy motivlar va zamonaviy vokal texnikalari muvaffaqiyatli uyg‘unlashgan. Bu

uyg‘unlik xor repertuarining professional va estetik ko‘lamini kengaytiradi, xalq va akademik musiqaning integratsiyasini ta’minlaydi.Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy asarlar nafaqat ijrochilik, balki pedagogik jarayonni rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, Dilorom Omonullayevaning ijodiy ishlari xor ansambllari repertuarini boyitib, milliy vokal texnikalarini amaliy tatbiq etish imkonini beradi. Shu bilan birga, Mustafo Bafoyevning xorli asarlaridagi polifoniya va garmoniya tizimi milliy an’analarning professional vokal bilan uyg‘unlashishini ta’minlaydi.Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy repertuar tarixiy ildizlardan kelib chiqib, yangi zamonaviy ijodiy shakllar bilan boyitilgan. Xor san’ati ansambllari uchun yaratilgan yangi asarlar milliy musiqiy elementlar va professional vokal texnikalarining uyg‘unligiga xizmat qiladi. Rustam TursunovvaShukhrat Eshonqulov ijodi esa xor ansambllari repertuarining pedagogik va estetik jihatlarini rivojlantirishga asos solgan.Olimlar o‘rtasidagi bahs-munozaralarda xor san’ati repertuarining milliy ildizlari va zamonaviy bastakorlar ijodiy yondashuvi asosiy masala sifatida ko‘tariladi. Ba’zi tadqiqotchilar (Rajabov, Matyoqubov) repertuarni tarixiy nuqtai nazardan o‘rganishga urg‘u bersa, boshqa olimlar (Burxonov, Omonullayeva) zamonaviy asarlar va pedagogik jarayonning ahamiyatini ta’kidlaydi. Ushbu tadqiqot ikki yondashuvni birlashtirib, milliy an’analardan kelib chiqib zamonaviy repertuar yaratishning ilmiy va amaliy asoslarini aniqladi.Baholash natijasida aniqlanishicha, zamonaviy repertuarni shakllantirishda quyidagi asosiy jihatlar ahamiyatga ega:Milliyvokalvagarmoniyaelementlariniprofessionalvokalbilanuyg‘unlashtirish.Estrada va akademik vokalning o‘zaro integratsiyasi orqali ijodiy yangilik yaratish.Xor ansambllari repertuarini pedagogik nuqtai nazardan rivojlantirish, ijodiy va estetik mezonlarni qo‘llash.Shu tariqa, tadqiqot xor san’ati repertuarining zamonaviy shakllanishi nafaqat tarixiy ildizlarga, balki professional ijod va pedagogik metodologiyaga asoslanganligini ilmiy jihatdan isbotladi. Ushbu yondashuv O‘zbekiston xor san’ati rivojida yangi zamon repertuarining ilmiy, amaliy va estetik jihatdan mustahkam poydevorini belgilaydi.

XULOSA

O‘zbekiston xor san’ati rivojida yangi zamon repertuarini o‘rganish natijalari shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy repertuar milliy vokal an’analari, professional vokal texnikalari va estradaviy unsurlar uyg‘unligidan tashkil topgan. Tadqiqot yirik xorshunoslar va zamonaviy bastakorlar ijodiy yondashuvlarini tizimli tahlil qilish orqali ilmiy yangilik yaratdi.Natijalar xor san’ati repertuarining evolyutsiyasini aniq ko‘rsatib, milliy va zamonaviy elementlarning uyg‘unligi, pedagogik va estetik jihatlarni hisobga olgan holda yangi asarlar yaratishning ilmiy asoslarini ochib berdi.

Shu asosda quyidagi aniq takliflar ilgari suriladi:

1. Zamonaviy xor repertuarini shakllantirishda milliy vokal an’analari va zamonaviy vokal texnikalarini uyg‘unlashtirishga alohida e’tibor qaratish.
2. Xor ansambllari repertuarini pedagogik jihatdan boyitish, yangi asarlarni ijrochilik va o‘quv jarayoniga joriy etish.
3. Zamonaviy bastakorlar ijodiy yondashuvlarini tizimli tarzda tadqiq etish va ularni amaliyotga tatbiq etish.

Ushbu xulosa O‘zbekiston xor san’ati rivojida yangi zamon repertuarini ilmiy, amaliy va estetik jihatdan rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOLAR:

1. Rajabov I. *Maqomlar*. Toshkent: San’at nashriyoti, 2006.[1]
2. Matyoqubov O. *O‘zbek musiqa madaniyati tarixi*. Toshkent: Musiqa, 2012.[2]
3. Nazarov A. *O‘zbek professional musiqa san’ati*. Toshkent: Fan, 2015.[3]
4. Jumaev A. *Zamonaviy o‘zbek bastakorlik maktabi*. Toshkent: Akademnashr, 2019.[4]
5. Karimov D. *Xor san’ati va ijrochilik muammolari*. Toshkent: O‘qituvchi, 2021.[5]

6. Zamin.uz. *Dilorom Omonullayeva: zamonaviy o‘zbek musiqasining yulduzi*. https://zamin.uz/en/society/151177-uzbek-music-star-dilorom-omonullaeva-has-passed-away.html [6]